

Streszczenie

Filozofia obiektywizmu Ayn Rand jako etyka racjonalnego egoizmu

Temat niniejszej dysertacji brzmi: *Filozofia obiektywizmu Ayn Rand jako etyka racjonalnego egoizmu*. Jej teza, dowodzona na podstawie tekstów źródłowych (dzieł sygnowanych nazwiskiem Rand, prac osób wprost identyfikujących się lub też będących kojarzonymi ze środowiskiem obiektywistycznym, a także krytycznych i polemicznych opracowań stworzonej przez Amerykankę filozofii) oraz analizy własnej, sprowadza się do stwierdzenia, iż Ayn Rand jest twórczynią oryginalnej teorii etycznej, której integralny składnik stanowi koncepcja racjonalnego egoizmu. Za jej sprawą autorka *Atlasa zbuntowanego* stara się wzniesić ponad klasyczne podziały filozoficzne (umysł – ciało, teoria – praktyka, racjonalizm – empiryzm, determinizm – indeterminizm *etc.*) bez popadania przy tym w monizm. Czy jednak jest w stanie przezwyciężyć redukcjonizm, atomizację osoby ludzkiej, absolutyzację rozumu oraz ich następstwa, do których – wydawać by się mogło – wiedzie konsekwentne trzymanie się przez nią ontologicznego indywidualizmu oraz gloryfikowanie racjonalności? Niniejsza praca stara się również udzielić odpowiedzi na pytanie: czy Ayn Rand, z jednej strony chcącej opracować uniwersalną „filozofię dla stąpających po ziemi”, z drugiej natomiast pragnącej „sportretować moralny ideał”, udało się ów cel zrealizować? Jeśli zaś tak, to w jakim stopniu oraz jakim kosztem?

Będąc świadomi problemów, jakie generuje myśl autorki *Atlasa zbuntowanego*, co zostanie właściwie uwypuklone na kartach niniejszej dysertacji, uznajemy wszelako obiektywizm za zasadniczo spójny, acz „niewykończony” system filozoficzny, w którym dziedzina etyki zajmuje miejsce centralne. To ona bowiem, poddając ludzkie działanie głębokiej refleksji i wyznaczając jego cele wraz ze środkami do nich wiodącymi, nadaje mu ostateczny sens. W konsekwencji, w sposób bezpośredni determinuje formę i treść obiektywistycznej myśli politycznej, a pośrednio także i ekonomicznej. Randowska teoria moralności nie jest przy tym zawieszona „w próżni” – i ona warunkowana jest przez „czynniki” wobec niej zewnętrzne: metafizykę i epistemologię. Swoistym „spoiwem”, integrującym system obiektywistyczny, jest zaś rozum, będący zarazem narzędziem poznania,

jak i moralnym drogowskazem. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż nie jest bynajmniej dziełem przypadku, że to właśnie obiektywistyczne spojrzenie na dziedzinę etyki, spośród całego intelektualnego dorobku Rand, doczekało się największej ilości krytycznych opracowań naukowych. To bowiem na polu teorii moralności wkład Amerykanki w rozwój myśli filozoficznej wydaje się być najbardziej dostrzegalny.

Rozdział pierwszy niniejszej rozprawy w sposób szczegółowy prezentuje koleje losu autorki *Atlasa zbuntowanego*, ukazując przy tym ewolucję stworzonego przez nią systemu. Stara się ponadto określić miejsce, jakie myśl ta zajmuje w dzisiejszej – zwłaszcza amerykańskiej – kulturze. Wyczerpujące ukazanie tychże wątków podyktowane zostało przez wzgląd na dwie kwestie. Po pierwsze: niektórzy badacze wprost uważają, iż klucz do właściwego odczytania i pełnego zrozumienia twórczości Rand wymaga uwzględnienia żydowsko-rosyjskich korzeni autorki *Atlasa zbuntowanego*, w tym – bagażu bolesnych przeżyć, jakich doświadczyła w okresie młodości. Po drugie: w rodzimej nauce próżno szukać publikacji, które omawiałyby – choćby w minimalnym stopniu – owe zagadnienia.

Rozdział drugi służy za wprowadzenie w arкана myśli obiektywistycznej. Przybliża nie tylko jej podwaliny oraz intelektualne tło, ale i unaocznia stosunek Rand do filozofii jako takiej. Zawiera ponadto analizę pryncypiów obiektywizmu, wraz z nią zaś – skondensowane opracowanie Randowskiej metafizyki i epistemologii.

Rozdział trzeci to drobiazgowy i kompleksowy wykład obiektywistycznej etyki – racjonalnego egoizmu, począwszy od jej ugruntowania, poprzez naczelne cnoty, a na zasadniczym celu, jakim jest samodoskonalenie, moralna perfekcja i szczęście jednostki, skończywszy. Tym oto sposobem maluje się przed nami obraz naturalistycznej, indywidualistycznej, teleologicznej i eudajmonistycznej teorii moralności, stanowiącej, co jest – podkreślmy – naszym autorskim spostrzeżeniem, specyficzną syntezę etycznego absolutyzmu z sytuacjonizmem. Rzecz jasna, wśród poruszonych w rozdziale wątków nie mogło zabraknąć i tych, które badacze obiektywizmu wskazują jako „słabe ogniwa” etyki opracowanej przez Rand, a ująwszy to szerzej – stworzonego przez nią systemu filozoficznego.

Rozdział czwarty skupia się na prezentacji obiektywistycznego spojrzenia na problematykę właściwą dwóm dziedzinom: polityce i ekonomii. Wizja społeczeństwa ufundowanego na zasadach racjonalnego egoizmu oraz poszanowaniu praw jednostki wiedzie autorkę *Atlasa zbuntowanego* w kierunku pochwały leseferystycznego kapitalizmu i krytyki etatyzmu. Broniąc nie tylko wolności, ale i – a może nade wszystko – racjonalności, doprowadza autorka *Atlasa zbuntowanego* do konfrontacji ze zwolennikami libertarianizmu.

Widomą oznakę owego sporu stanowią odmienne zapatrywania na naturę rządu. Nie mniej ważną kwestią, która również zostaje omówiona, jest Randowska koncepcja „strajku ludzi umysłu”. Jej analiza daje bowiem istotny asumpt do przedstawienia trudności, jakie rodzi obiektywistyczna teoria społeczno-polityczno-ekonomiczna.

Wieńczące rozprawę *podsumowanie* zawiera najważniejsze konkluzje dotyczące problemu wyrażonego w tytule pracy.

Summary

Philosophy of Objectivism by Ayn Rand as the Ethics of Rational Egoism

The subject of this dissertation is *Philosophy of Objectivism by Ayn Rand as the Ethics of Rational Egoism*. Her thesis, proved on the basis of the sources (works by Rand, works of people who are being explicitly identified or associated with the Objectivism environment, as well as critical and polemical studies of the philosophy created by Rand) and on the basis of her own analysis leads to the conclusion that it is Ayn Rand, who is the author of the original ethical theory, whose integral component is the concept of rational egoism. That is, whereby, the author of *Atlas Shrugged* attempts to rise above the classical philosophical dichotomies (mind – body, theory – practice, rationalism – empiricism, determinism – indeterminism etc.) with no falling into monism. But is she able to surmount reductionism, atomization of human being, as well as absolutisation of mind and their consequences, to which – as it seems apparent – leads Rand's consistent keeping to ontological individualism and glorifying rationality? The present dissertation attempts to answer the research question: Did Ayn Rand, on the one hand aiming at formulating universal "philosophy for living on Earth", on the other hand, wishing "to portray a moral ideal", succeed in achieving her goal? If she did, how far and at what cost?

Being aware of the problems resulting from the *Atlas Shrugged* author's thought, which will be emphasized in the dissertation, Objectivism is recognized as a coherent, yet "unfinished" philosophical system, in which ethics takes up the central position. As for ethics, it gives, by means of deep reflection and goal-setting, the ultimate sense to human activity, together with the measures leading to it. Consequently, it determines directly the form and the content of the Objectivistic political thought, as well as indirectly the economic thought. The Randian theory of morality is not "in a vacuum" since it is conditioned by its external "factors": metaphysics and epistemology. The reason is so called "binder" integrating the Objectivistic system and, at the same time, being not only a tool of cognition but also a moral signpost. It is worth mentioning that it is by no means just the Objectivistic view of the field of ethics among the entire Rand's intellectual output that has faced the largest number of

critical scientific studies. The field of the moral theory seems to be the most visible input of the American thinker into the development of philosophical thought.

The first chapter of the doctoral thesis presents a detailed life of the author of *Atlas Shrugged*, showing at the same time the evolution of the system she created. Moreover, it attempts to specify a place that this thought occupies in today's, especially American, culture. The thorough presentation of these threads was determined by two issues. First of all, some researchers directly claim that the key to the actual reading and full understanding of Rand's works requires the consideration of Jewish-Russian origin of *Atlas Shrugged* author, including a baggage of painful experiences from her youth. Secondly, in Polish science there are hardly any publications discussing, at least to a minimum, the issues mentioned above.

The second chapter introduces in-depth knowledge of Objectivism. It presents not only the roots and intellectual background of Objectivism, but also Rand's attitude towards philosophy as such. This chapter also contains an analysis of Objectivism principles alongside a condensed study of Randian metaphysics and epistemology.

The third chapter is a detailed and comprehensive lecture on Objectivistic ethics – rational egoism, ranging from its establishment, through the major virtues, and to the ultimate goal, which is self-improvement, moral perfection and individual happiness. This is how an image of a naturalistic, individualistic, teleological and eudaimonistic theory of morality is painted, constituting what is – let us emphasize – our own insight, a specific synthesis of ethical absolutism with ethical situationism. Certainly, among all the threads presented in this chapter, there must be place for those which are seen by Objectivism researchers as "weak links" of Randian ethics, or in broad terms, the philosophical system she created.

The fourth chapter focuses on the presentation of the Objectivistic view about both political and economic issues. A vision of the society founded on the principles of rational egoism and respect for individual rights leads the author of *Atlas Shrugged* into the praise of laissez-faire capitalism and the criticism of statism. Defending not only liberty but also, and perhaps above all, rationality, Rand confronts with the advocates of Libertarianism. The apparent sign of the dispute is a different view of the nature of the government. No less important issue discussed in the chapter is Randian concept of "the strike of the men of the mind". Its analysis provides an incentive to present the difficulties posed by the Objectivistic social-political-economic theory.

The crowning summary includes the most essential conclusions concerning the issue expressed in the title of the subject of the dissertation.